

A XXI. század költői?¹

(Ön)megértés-alakzatok poézise a posztmodern magyar lírában:
reminiscencia, allúzió, evokáció, parafrázis²

„Délután két óra. A nap egyetlen vastag sugarával
úgy nyúl az udvarba, mintha az Isten tüzes főzőkanala lenne.”
(Panyigai Sándor)³

Előzetes megjegyzés

Egy korábbi dolgozatomban már igyekeztem feldolgozni Berzsenyi Dániel, Csoóri Sándor, Kányádi Sándor és Farkas Árpád egy-egy versének egybevillanását, melynek során a négy költő egy toposz újírásával sajátos, „közös metonímia”-t is létrehoz: „diófa”, „diófalomb”, „diólevél”, „morzsolt diólevél”.⁴

Ennek kapcsán e rövid bevezetőben csak utalok arra, hogy a közeli jövőben várható olyan poétikai jelenségek felbukkanása, amelyek a művészi szöveg statikus jellegét már nem tekintik megváltoztathatatlan adottságnak, kiindulópontnak bármiféle vizsgálódáshoz, hanem olyan „korpusz”-ok vizsgálatába fognak, amelyek ma még aligha férnek bele általános szövegfogal-

¹ A szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskolán rendezett, *A megértés útjai* című konferencián 2006. november 9-én elhangzott előadás továbbírt szövege.

² Vö. KULCSÁR SZABÓ Ernő, MOLNÁR Gábor Tamás, SZIRÁK Péter, *Alakzatváltások az irodalmi modernségben = Hang és szöveg*, szerk. BEDNANICS Gábor, BENGI László, KULCSÁR SZABÓ Ernő, SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Bp., Osiris, 2003, 7–25., különösen: 22–23. (A későbbiekben: *Hang és szöveg*..., illetve: *Alakzatváltások*...)

³ A *Táncdal* című versben „köznév”-ként halhatatlanná vált szó viselője, PANYIGAI úr bútorszállító kisiparos volt Szombathelyen WEÖRES diákévei idején (is). Témánk szempontjából nem érdektelen, hogy fia, PANYIGAI Sándor dilettáns költőként verseskötetével is megörvendeztette a művelt közönséget, mégpedig *Két eldobott álom meséje* címen (vö., illetve a mottóbeli prózaidézet forrása: DOMOKOS Mátyás, *Imbolygás WS körül* = <http://www.kortaronline.hu/0202/domokos.htm>)

⁴ Vö. F. B., *Berzsenyi Dániel = Uő Klasszicizmus, romantika, realizmus az irodalomban*, Önkonet, Bp., 2000, 112–137.

mainkba.⁵ Elsősorban a digitális irodalom térnyerésére gondolok, s amikor arról beszélek, hogy akár több vers szövege által is teremthető „közös” szóképek – adott esetben egy metonímiasor –, akkor úgy vélem, hogy az elméletnek is fel kell készülnie a digitális irodalom alkotásainak fogadására. Mert lássuk be, a rendelkezésünkre álló fogalmi eszközökkel még nem vagyunk képesek megközelíteni bármilyen egyszerűnek mutatkozó, de csak digitálisan megjeleníthető – vagyis esztétikai veszteség nélkül ki nem nyomtatható –, irodalmi jellegű műalkotást; s így egyelőre nem is igen tartunk lehetségesnek különböző entitással rendelkező alkotások közötti szóképesedést – legfeljebb reminiszcenciát, allúziót, evokációt, parafrázist...

Lehetségesnek gondolom, hogy a posztmodern magyar líra reminiszcenciákban bővelkedő, alludáló, evokáló, parafrázáló jellegének fölerősödése, illetve e jelenség vizsgálata egy – meglehetősen, ösztönös – apró lépés a digitális irodalom és irodalomtudomány, illetve például egy „digitális szóképtan” majdani megteremtése felé: éppen legfontosabb jellemzője, tudniillik azáltal, hogy ami reminiszcencia, allúzió, evokáció vagy parafrázis, az eredendően átlépi saját textusának határait. Lényegéből adódóan távolabbra tekint önmagánál, s ugyanebből adódó szerepe a viszonyítottság: ami egy következő irodalomtörténeti fejezetnek/lépcsőnek/korszaknak stb. – meggyőződésem szerint – alapértéke lesz; ahogyan már alapértéke volt megelőző koroknak is.⁶ (Ráadásul és ennek ellenére túl van a strukturalizmuson, illetve túl van a referencialitáson – s még medialitással is rendelkezik...)

1. A XIX. század „posztmodernesítése” az irodalomtudományban

A következőkben⁷ a Kölcseytől Orbán Ottóig, Vörösmartytól Borbély Szilárdig, Csokonaitól Parti Nagy Lajosig s Petőfitől, Aranytól, Kosztolányitól Petri Györgyig, Lackfi Jánosig, Kovács András Ferencig, Hizsnayai

⁵ Az irodalmi mű szövegének „zárttság”-ával és „nyitott”-ságával kapcsolatban természetesen változó korlázzással kell számolnunk: ma sem valamiféle új elvárás születéséről-megerősödéséről, hanem egy régi elv feltámasztásáról – most éppen a digitális technológiáknak köszönhetően – van szó, amikor azt mondjuk, hogy a közeli jövőben meggyengülni látszik a szövegművek statikus jellegének három-négy évszázados hagyománya. – Lásd erről például MARTINKÓ András okfejtését: „...szinte az egész középkoron át a világi, népi és vallásos költészetben, és persze az epika jó részében is, még nem érvényesül a mű autonómiájának, egyszerűségének, lezárttságának szinte csak a 17–18. századi műköltészetben kialakuló elve” (idézi: POZSVAI Györgyi, *Az intertextuális hagyományteremtés poétái a századfordulón*, ItK, 2000/3–4, 353–375., idézet: 355.).

⁶ Vö. POZSVAI Györgyi, *uo.*, 355 skk., pl.: „A kompiláció szerzőjének a múlt szellemi tárházában kellett otthonosan mozognia. Kellő anyagismerettel rendelkezve poétikailag az elhagyás, a hozzátoldás, az interpolálás, a kontaminálás (keverés) stb. megoldásával élhetett” (355).

⁷ Értsd: 'e tanulmány majdani, végleges formájában'. Dolgozatunk önnönmaga is szeretne megfelelni az újabb típusú, hipertextszerűen szerveződő irodalmi tanulmány „írásmódszertan”-ának, mely megszületése után tovább bővül, vagyis terveink szerint egyre tágulóbb koncentrikus körökben járjuk majd be az eljövendő évek során az itt épp csak fölvezetett gondolatsort.

Zoltánig ívelő, általuk betű- és hangsorokba rögzített hagyomány megszólitására teszek kísérletet. Ugyanekkor azt is igyekszem legalább vázlatosan végiggondolni, hogy milyen okok játszhatnak szerepet – a tradícióképzés és az identitásalkotás motiváló erején túl – abban, hogy az ezredforduló körüli években-évtizedekben ennyire és ismét fölerősödni látszik – a költői szövegalkotás megújításának egyik lehetséges irányaként – a múlt beszédmódjainak a posztmodern korpuszba való átemelési szándéka. Más szóval: szimbolikus és fragmentált továbbírása annak a hagyománynak, amely megképeződése idején maga volt „a” magyar költészet.

Eme „továbbírás”-t korábban egyébként elsősorban a prózában figyelhetjük meg hangsúlyos módon: elég itt most Esterházy Péter Mikszáth–Kosztolányi–Ottlik-, Tandori Dezső Ottlik-rajongására gondolnunk példaképpen. Vagy arra, hogy az újabb szakirodalom (például előszeretettel említi Bodor Ádám *Sinistra körzetének „előzménye”*-ként *A jó palócok*⁸-at. De megtörtént már a Mikszáth-életmű egészének új fénytörésbe állítása⁹ és a Jókai-rehabilitáció is¹⁰, illetve az ezredforduló körüli években egyértelműen felismerhetővé vált az az általános tendencia, mely szerint a „posztmodern magyar irodalomtudomány” – ugye van ilyen? – „fogódzók”-at, „kapaszkodók”-at, „alapanyag”-ot keres a múltban akkor, amikor átírja a jelen fogalomrendszerébe Vörösmartyt, Petőfit, a két Aranyt¹¹, vagy meglehetősen szokatlan

⁸ Lásd például VERESS Zsuzsa tanulmányát: *Az úr ölében – Az Isten balján. Mikszáth Kálmán: A jó palócok (1882) – Bodor Ádám: Sinistra körzet (1992) = Irodalomtanítás harmadik évezredben*, főszerk. SIPOS Lajos, Bp., Krónika Nova, 2006, 183–190. – Továbbá: SZEREDÁS Lőrinc, *Irodalmi szövegek párbeszéde. „A jó palócok” és a „Sinistra körzet”*, Iskolakultúra, 2001/11, 47–51.

⁹ EISEMANN György, *Mikszáth Kálmán*, Bp., Korona, 1998; illetve: HAJDU Péter, *Csak egyet, de kétszer. A Mikszáth-próza kérdései*, Bp.–Szeged, Gondolat–Pompeji, 2005 (deKON KÖNYVEK).

¹⁰ FRIED István, *Öreg Jókai nem vén Jókai*, Bp., Ister, 2003; „Mester Jókai”. A Jókai-olvasás lehetőségei az ezredfordulón, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, Bp., Ráció, 2005.

¹¹ Például: SZILI József, *Arany hogy istenül... (Az Arany-líra posztmodernisége)*, Bp., Argumentum, 1996 (Irodalomtörténeti füzetek); FRIED István, *A posztmodern Petőfi*, Bp., Ister, 2001; KAPPANYOS András, *Az avantgárd Vörösmarty = Vörösmarty és a romantika*, szerk. TAKÁTS József, Pécs, Művészetek háza, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet [2001?], 149–157.; IMRE László, *A posztmodern: egy régi-új beszédmód*, Alföld, 2003/2, 40–45.; illetve uő, *A Délibábok hőse szövegrétegei*, ItK, 1982, 150–165. – Továbbá, más művészeti ágak posztmodern (irodalom)értelmezéseire példaképpen lásd SZKÁROSI Endre Bornemiszá-, Balassi-, Petőfi-, Arany-adaptációit (<http://www.bahia.hu:2000/zenekar2.phtml?pid=25&mode=cikk> [2006. 11. 22.]), legújabbán pedig az Echo of Dalriada együttes „epikus folkmetál” stílusú *A rab golya-*, *Szondi két apródja-* és *A walesi bárdok*-átültetését (<http://www.echoofdaliada.hu/Magyar/index2.html> [2006. 11. 22.]), illetve korábban Jeles András filmes *Tragédia-*„átiratát” (*Angyali üdvözlét*, 1983 = <http://www.filmtoortenet.hu/object.45c03e90-9de9-468e-be7b-ae5688be0a.ivy> [2006. 11. 22.]!)

kontextusban tárgyalt és értelmez újra olyan műveket, mint (például) a *Fanni hagyományai*¹² – Milbacher Róbert ez esetben például még a szerző kilétét, „valódiságát” is megkérdőjelezi¹³ – vagy *A nagyidai cigányok*.¹⁴ Ezen újraértelmezések egyik jelentős vonulata arra is kísérletet tesz, hogy vizsgálódása körébe az újabb időkben eddig nem, vagy alig használt jelrendszereket vonjon be, mint például az anagrammatika (lásd például Hermann Zoltán témarehabilitáló tanulmánykötetét vagy Ármeán Otília tanulmányát arról, „...*milyen mosogatásra kényszerít néhány betű időzése A Romban*”¹⁵), a paratextus jellegű szövegek szerepe a *Bánk bánban*¹⁶ vagy Arany János verseiben, netán valamely esztétikai minőségek újraértelmezése, továbbá a magyar irodalom klasszikus tradíciójában állván extrémnek tekinthető, szokatlan tematizációk – betegség, póriasság, alantasság¹⁷, erotika, homoszexuali-

¹² *FANNI hagyományai*, szerk. ODORICS Ferenc és SZILASI László, Ictus és JATE Irodalomelméleti Csoport, Szeged, 1995 (deKON-KÖNYVek, Irodalomelméleti és Interpretációs Sorozat 2).

¹³ MILBACHER Róbert, *D. Scheidel (Toldy) Ferenc úr hagyományai, avagy a filológia dicsősége és bukása képekben* = Z. KOVÁCS Zoltán, M. R., *A maradék öröme. Tanulmányok a XIX. század magyar irodalmáról*, Bp.,–Szeged, Osiris–Pompeji, 2001, 7–21. (deKON KÖNYVek) (a későbbiekben: *A maradék öröme...*).

¹⁴ SZILASI László, „Környékezi már néminemű kétség” (*Arany János: A nagyidai cigányok*), ItK, 1996/4, 395–414.; MILBACHER Róbert, *Lágy majoránna illata. A nagyidai cigányok recepciójának diskurzus-elemzése = A maradék öröme...*, 180–213.

¹⁵ *A Rom*, szerk. FÜZI Izabella, ODORICS Ferenc, Bp.–Szeged, Gondolat, Pompeji, 2003 (deKON KÖNYVek); ÁRMEÁN Otília, *Rom. költ., avagy milyen mosogatásra kényszerít néhány betű időzése A Romban* = Á. O.–Medgyes Tamás, *Szövegek között értelmezéssel. Retorikai olvasatok*, Bp.,–Szeged, Gondolat–Pompeji, 2005, 59–68.; OSZTROLUCZKY SAROLTA: „Egy kis játékot én is érdemelnek...” Fónikus harmónia és anagrammatikus jelenségek József Attila néhány kései versében = „*Száz év magány*”. *József Attila-tanulmányok*, szerk. BARTÁK Balázs, Antonio SCIACOVELLI, Szombathely, Savaria University Press, 2005, 184–196. – A kvázi-témamonográfia adatai: HERMANN Zoltán: *Szövegterek. Az anagrammák elméletéhez*, Veszprém, Veszprémi Egyetem, 2002 (a későbbiekben: *Szövegterek...*).

¹⁶ ROHONYI Zoltán, *Katona drámafölfogása és a Bánk bán instrukciói*, Színháztudományi Szemle, 29, 1992, 42–47.

¹⁷ Lásd például: MILBACHER Róbert, „...*Földben állasz mély gyököddel...*” *A magyar irodalmi népiesség genezisének akkulturációs metódusa és póriás hagyományának vázlatja*, Bp., Osiris, 2000. – Továbbá uő, *Lágy majoránna illata...* (adatai a 8. jegyzetben!); uő, *Roncslott anyag, fájó gép. Arany János testéről = Nympheleptusok. Test, kánon, nyelv és költőiség problémái a 18–19. században*, szerk. SZÜCS Zoltán Gábor és VADERNA Gábor, Bp., L’Harmattan, 2004, 123–151. (Dayka könyvek)

tás¹⁸, a test vonatkozásai általában stb. E szövegeket mindeddig a jótékony „feledés” homálya takarta el előlünk – vagy áldozatául estek a Szörényi László-leleplezte-elemezte delfinológiának –, mostanra viszont „kiderült”, hogy eleink sem gondolkodtak másképpen az élet fontos dolgairól, mint – példának okáért – mondjuk a posztmodernekné...

*

Kétségtelennel látszik immár, hogy a modernséggel indul a poétikai jelentésalkotás átcsúsítása a szintagmatikáról és a szintaktikáról „szubpoétikai” (Riffaterre némileg más értelemben használt szavával szólva: „szubtextuális”) szintekre: az említett anagrammatikus újrafelfedezése éppúgy erre utal, ahogyan a klasszikusok fentebb szintén jelzett, posztmodernné váló „átgyúrás”-a – vagy például legújabban az álarchaizálás jelenségének felfedezése (szintén) a *Bánk bán*ban.¹⁹

A (nagyon) maiaknál a szintaktikai szint közvetlen jelentésalkotó metódusai hasonlóképpen viselkednek, mint az első moderneknél: szinte eltűnnek, s helyettük a szubpoétikai szinteken szervezett jelentésalkotási módok erősödnek föl.

Talán ebben lehetjük magyarázatát annak is, hogy a posztmoderneknél oly gyakran fordulnak a modernekhez és a „preposztmodern”-ekhez intencióért, metaforáért, hasonlatért, egy-egy „jó sor”-ért. Merthogy a végsőkéig csupaszított „mondatok” (Weöres egyszavas versei, Morgenstern klasszikusa, *A hal éji éneke*, Tandori sakkversei stb.) ugyan alkalmasak bonyolult tartalmak (más jelrendszerben való) árnyalt kifejezésére, de poétikai eszközeik olyan messi-

¹⁸ Az előbbi témához lásd például: Jolanta JASTRZEBSKA–KEMENES GÉFIN László, *Erotika a huszadik századi magyar regényben, 1911–1947*, Bp., Kortárs, 1998); SZILÁGYI Zsófia, „éreztetése kissé érzéki” (A novellaciklus műfaja és A jó palócok erotikája) = SZ. Zs., *A féllábú ólomkatona. Irodalmi mű-hibák*, Pozsony, Kalligram, 2005, 136–159. (a továbbiakban: *A féllábú ólomkatona...*); HERMANN Zoltán, *Az olvasás perceptív alakzatai. Arany János: Tengeri-bántás = Szövegterek...*, 105–115.; különösen: 112–113. (a „tuba” szó szimbolikus, folklorisztikusan erotikus tartalmáról); ALEXA Károly, *Könyvről könyvre, Életünk*, 2005/6, 71–73. (benne: *vázlat a magyar erotikus irodalomról*). – Utóbbi témához: NYILASY Balázs, *Arany János, Korona*, Bp., 1998, 118. (Klasszikusaink). – Mindkettőhöz: VAS István, *Arany erotikájáról = V. I., Igen is, nem is*, Bp., Szépirodalmi, 1987, 64–76.; NÉMETH Zoltán, *Erotika, nemiség és obszcenitás mint posztmodern identitásjáték = Bárka*, 2006/6, 99–110.; F. B., *Kommunikáció, erotika és magatartás-szimbólumok Arany János néhány balladájában = Irodalomtanítás harmadik évezredben, főszerk. SIPOS Lajos*, Bp., Krónika Nova, 2006, 310–320.; az utóbbi témához különösen: 318.

¹⁹ BEKE József, *A „Bánk bán” nyelvéről (Archaizál-e Katona?)*, Holmi, 2006/9., 1201–1207.

re vannak a populáris regiszter horizontjától, hogy a klasszikus költészetnek mindig is csak a perifériáján foglalhatnak helyet afféle kuriózumként, a legfeljebb is csak – az olvasóközönség által még épp tolerált –,játék”-ként.

A reminiszenciákkal játszó, evokáló, alludáló, parafrazáló vers azonban valami olyasmit mozdít meg a hagyományból, amely még közös élmény, közös tudattartalom mindazokban, akik ezeket a szövegeket írják és azok között, akik olvassák őket. Ezekben a szövegekben ugyanis a versforma, a ritmus, a szóképek – a szövegek „csontváz”-a – felidéző ereje válik poétikai jelentéshordozóvá. Így lesz az új a réginek palimpszesztjévé.

*

Orbán Ottónak (például) az egész életművét meghatározza a költő-elődök követése képben, beszédmódban, motívumban, létértelmezésben.²⁰ Amikor ezt írja *A XX. század költőiben* –

„Mi csillog mégis itt Miféle szerelem   VII.
lidérces szelleme játszik velem

hogy a rám maradt beszédes csodát   VIII.
épségben sértetlenül adjam át”

–, akkor pontosan arra a folytonosságra és folyamatosságra céloz, mely minden nyelvi, nemzeti vagy más identitáskeretbe fogott költészet elsődrendű célja: a „beszédes csoda” „épségben sértetlenül” történő átadása a mindig éppen következőknek. Különös temporalitása ez a költészetnek, mert páratlanul erősen világít rá minden teremtett világ, minden időben létező világ egyszerűségére.

²⁰ Vö. „Egy jó eséllyel végletesen egyszerűsítő, ám esetünkben szemléletes dichotómia segíthet leírni Vas – és rajta keresztül Orbán – kötődését a magyar költészeti hagyomány két meghatározó mesteréhez. Arany képszegény, a »költőiséget« a vers nyelvtanában megteremtő és Vörösmarty nagyerejű képekben tobzódó költészete közül Vasé inkább Aranyhoz kötődött. Orbán költészete azonban – és a kései versekben egyre inkább – Vörösmarty felé közelített.” [...] „A kötet verseinek szintén Vörösmartyra (*Zalán futása*, az *Éj* monológja a *Csongor és Tündéből*, a tavasz mint ál-megújulás Orbán által is megidézett képe az *Előszóból*) emlékeztető, ciklikus időfelfogása pedig problémátlan kapcsolódást tesz lehetővé a régi nagyokhoz.” [...] „Ez a távolságtartás is megszűnik ebben az utolsó kötetben, Vörösmarty mellett utalásokat találunk a kései Babitsra és József Attilára anélkül, hogy a lírai alany distanciát teremtene az ő megszólalása és e költőké között.” [...] (VÁRI György, *A megtalált szerep [Orbán Ottó: Az éjnek rémjáró szaka]* = <http://jelenkor.net/main.php?disp=disp&ID=39> [2007. 01. 02.]

A magyar költészetnek általában is egyik sajátos jellemzője az elődökre való fogékonyság, az elődökre való reagálás képessége és igénye általában, de a Nyugat korától, vagyis lényegében a másodmodernség idejétől tekintve mindenképpen. Ady, Babits, Kosztolányi az elsők, akik meghatározó jelentőségűnek vélik a maguk szövegformáló gesztusaiban a hagyomány, a Csokonai-, Berzsenyi-, Vörösmarty-, Petőfi-, Arany-tradíció továbbvitelét.²¹

A posztmodern ezredforduló körüli „újhullám”-a pedig ismét nagy számban dobott a felszínre olyan alkotásokat, amelyek egyfajta – főnt részben jellemzett – „reorganizáló szövegteremtés” jegyében születtek. Másfelől – az elmondottak alapján – egyértelműen láthatjuk, hogy a recepcióban is előtérbe kerültek azok a törekvések, amelyek a XIX. század tudományos „posztmodernesítés”-ére – e beszédmód temporális kötöttségének megszüntetésére – tesznek kísérletet.

Az alábbiakban e törekvésekre szeretnék – némileg már tipizált – példákat bemutatni.

2. A „nyelvi hiba” mint intertextus?

Közös vonásként a befogadó számára elsőül kínálkozik a „nyelvrontás”²² immár bevett „retorikai” fogalmával jelzett szövegépítési mód(szer) érzékelése, mely kétségtelenül s egyaránt megtalálható az idézendő verscsoportokban. Eme nyelvrontás kimutatható a morfológiában, a szintaktikában s a textúra egészében egyaránt, vagyis a szövegek szerveződésének lényegében minden szintjén. A valóságos kérdés természetesen ugyanaz, amelyet Arany János írt poétikává először, amikor ellökte a magyar költészet hajóját/bárkáját/csónakját/lélekvesztőjét stb. a XIX. század partjaitól, s végérvényesen elindította a modernség felé.²³ A „kérdés”-t azonban csak beleírta a szöveg mögöttesébe, explicit módon föl nem tette, s ez az „elmulasztott” kérdésföltevés volt oka annak is, hogy (például) balladáit csupán balladaként olvastuk ötnegyed évszázadon keresztül, holott azok csak karnyújtásnyira voltak az adys szimbólumok sejtelmes világától. E föl nem tett kérdés így hangozhatott volna: vajon képes-e a XIX. század második felének befogadója arra,

²¹ Vö. *Alakzatváltások...*, 17: „Könnyen elképzelhető – [...] –, hogy Arany és Kosztolányi között nincs olyan költője a magyar irodalomnak, aki komolyan vetette volna föl azokat a művészi nyelvteherbírási, időbeliség és szubjektivitás viszonyára vonatkozó kérdéseket, amelyeket *A poézis hajdan és most*, a *Délsziget* vagy Petőfi *Tündéralomja* már megelőlegzett.”

²² Lásd például: PAYER Imre, *A rontott újraírás poétikája Parti Nagy Lajos költészetében*, Bárka, 2003/3, 73–81.

²³ Vö. TOLCSVAI NAGY Gábor, *A metafora alakulástörténete a magyar lírai modernségben (Történeti tipológiai vázlat) = Hang és szöveg*, 26–61.; különösen: 34–38.: *A modernséget megelőző és azt bevezető formák Aranytól c. rész*, illetve: 59.

hogya a „nyelvi hiba”²⁴-t poétikai erényként, egyáltalán: poétikai jelenségként érzékeli (ti. akkor, amikor regisztere alapvetően még a szabályosságra, az előírások betartására hangolt volt)? (A „nyelvi hiba” terminust egyelőre jobb szó híján használjuk. A grammatikai metaforá²⁵-nál – melyen közhasznúan azt az esetet értjük, amikor az alkalmi jelentés nem a szótőhöz, hanem valamely nyelvtani elemhez kötődve jelenik meg – többet értünk e fogalmon, mert a grammatikai formát öltő nyelvhelyességi hibát is ide soroljuk [például az ami/amely változatokat], illetve a licencia bizonyos eseteit is.)

A ma „nyelvrontás” címszó alatt tárgyalt poétikai jelenségek ősforrása ugyanis – nézetünk szerint – az Arany-balladák „hibái”-ban keresendő. Arany volt az első költőnk, aki a szabályosságtól való eltérést, a „nyelvi vétés”-et poétikai szervező erővel építette bele a szöveg elváráshorizontjába. (Csak egy mozdulat, és ezek a sorok egyébként „szétesnek”: „Mint hulla a hulla!” [végsőkéig feszített homonímia, mely egyben abszurd megszemélyesítés]; „Tudhatta, közöttünk nem vala gát” [könnyen elmozduló szó-, illetve morfémahatárok groteszk szemantizálódása]²⁶; „Fojtva, teremről rejti teremre / Halk zokogását asszonyi bú –” [extrém szórend], „Puha lábán nem teve kárt a talló” [vonzat- és betűtévesztés]; „Kelevéze ragyog vala balján” [von-

---

²⁴ Lásd a hiba textuális-esztétikai szerepéről újabban: KERESZTURY Tibor, *Petri György*, Pozsony, Kalligram, 1998, különösen: 88. skk. (*Az „anyaghiba” poétikája c. fejezetben*); SZILÁGYI Zsófia, *Féllábú ólomkatona vagy levélmehezék? (A hiba az irodalmi műben) = A féllábú ólomkatona...*, 17–32., illetve: KERESZTESI József, *Hibát hibára: Petri György kései költészete és a hiba poétikája*, Jelenkor, 2001/január, 74–81.; különösen: 74–75. – Továbbá általában: FÓNAGY Iván, *A költői nyelvőről*, h. n. [Budapest], Corvina, é. n. [1999], 443 skk. – Annyit itt is meg kell jegyeznünk, hogy mi alapvetően nem a „szerzői tévedés” (amelyen általában valamely epikus szerző „Homérosz is alszik néha” típusú feledékenységet értik) poetizálásáról (mint a szakirodalom egy része), illetve csak részben az „anyaghiba” versbéli paradox szerepéről (RADNÓTI Sándor kifejezését idézi KERESZTURY Tibor, *uo.*), hanem a „nyelvi hiba” (a megszokottól, a grammatikailag helyestől, szabályostól való eltérés, azaz lényegében a különbözőzés, még általánosabban: az adott nyelven megszólaló szöveg immanenciájához képest való „idegenség”) szövegbeli-esztétikai hatásáról, szerepéről beszélünk dolgozatunkban. Felfogásunkat filozófiai értelemben is megragadja KULCSÁR SZABÓ Ernő, amikor így ír: „Az idegenséggel való találkozás tapasztalati struktúrája [...] azért került ilyen mértékben előtérbe, mert az esztétikai tapasztalat konstituálódásának szintjén a modernség szembesült – tagadhatatlan romantikus előzmények után – először a mindenkori saját elidegenedésének megkerülhetetlenségével” (K. SZ. E., *A különbözőzés megértése avagy olvashatók-e az irodalom kulturális kódjai*, Alföld, 2003/7, 48–64.; idézet: 58).

²⁵ Részletezését lásd például FÓNAGY Iván könyvében: *i. m.*, 430–435.

²⁶ Lásd ehhez például: HERMANN Zoltán, *A szóközök poétikája*. Puskin: A pikk dáma = *Szövegterek...*, 161–169. (Később idézni fogjuk dolgozatunkban a szóközök poetizálásának egyik jelentékeny példáját, a halhatatlan TSÚSZÓ Sándor [*Mikor a tyúkok...*] című remekét, „S a tyúkszar között súlyos ál dog állt.”)

zattévesztés, mely egyben licencia]; „Ott térdel a gyöngypár, kezében a lant,
/ És pengeti, pengeti sírván” [többszörösen metonimikus „játék” az egyes
szám–többes szám–viszonyokkal, archaizálással vegyítve] stb. stb.).

Eme „hibák” egy különösen érdekes, speciális esetét Imre László idézi
(más vonatkozásban): Arany László „kijavítja”, vagyis grammatikailag he-
lyessé teszi apja (főntebb említett típusú) „tévesztés”-ét – mely az eredetiben
egyben jó példa a nyelvhelyességi hiba poetizálódására – a *Délibábok hőse*-ben,
amikor a *Széchenyi emlékezetét* evokálja:²⁷

„Az ifju szép Pest, *ki* bizton ölelve
Nyujt Corvin agg várának hű kezét”
(*Széchenyi emlékezete*)

„Az ifjú Pestet, »*mely* bizton ölelve
Nyujt Corvin agg várának hű kezét».”
(*Délibábok hőse*)

*

---

²⁷ Vö. IMRE László, *Reminiszcencia, idézet, paródia: A délibábok hőse szövegrégei*, ItK, 1982/2, 150–165, különösen: 152. – A szerző 5. lábjegyzetével kapcsolatban – [...] „Az ma már eldönthetetlen, hogy egyszerű feledékenységből ír Arany László »ki« helyett »mely«-t, vagy mert helyénvalóbb kötőszónak tartja” – megjegyezzük, hogy szerintünk szándékos a „kötőszóváltás”: a költő aggályosan jó helyre teszi ugyanis az evokáló idézőjelet, s ez arra is utalhat, hogy a „ki” vonatkozó névmást tudatosan cseréli ki a grammatikailag helyes „mely”-re, még ha ezzel meg is szünteti az eredeti szöveg megszémélyesítését. (Jegyezzük meg azt is, hogy „Az ifju Pestet” kifejezés viszont úgy evokálja az eredeti szöveget, hogy nincs idézőjelben: helyesen, mert úgy „pontatlan” lenne az idézet – emiatt azonban az álidézet olyan fajtájának is minősíthetjük ezt a két sort, melyben „a saját és az idegen szöveg közötti metszet hamis” [POZSVAI Györgyi, *i. m.*, 356, 15. láb.]). – Ám az is elfogadható értelmezés lehet, hogy éppen Arany László vét szándékos költői hibát, hisz esetünkben a grammatikai és a szóképi logika egymással ellentétes erőtereket mozdit meg; vagyis Arany János változatát grammatikai metaforaként érzékeljük, mely természetesen simul bele az eleve költőinek érzékelt kontextusba, s lesz megszémélyesítésé, Arany László „mely”-e pedig – mintegy kontrapunktként – poétikai hibaként funkcionálva (mivel a szerző „elrontja” az eredeti szóképet, a megszémélyesítést) zökkenti meg percepciónkat. (Ám vélhetjük úgy is: éppenséggel továbbépíti a szóképet, hiszen az egyszerű megszémélyesítésből térbeli vonatkozású metonímiát formáz!) – IMRE László a főszövegben általában is e jelenség működésére – a szóképek, alakzatok átíródására – utal tanulmányában, s érvelése a mi gondolatmenetünket is alátámaszthatja: „Figyelemre méltó, hogy éppen az apja nemzeti, politikai és erkölcsi nézeteit összegző *Széchenyi emlékezete* a retorikai eszközök [...] szempontjából is parodikus ellentétel lesz”. (A kiemelések dolgozatunk főszövegbeli idézeteiben tőlünk valók – F. B.)

Kovács András Ferenc kétségtelenül és hasonlóképpen azzal a szövegformáló szándékkal, azzal az előfeltételezéssel teremti alábbi versét, hogy a mondatok hétköznapi kvázi-értelmetlensége – vagyis nyelvi hibákkal való telizsúfolása – nem lehet akadály a megértésnek. Sőt, a szabályostól való eltérés egyértelműen alapvető forrása, eredője lesz a poézisnek:

JUGENDSTIL. EZREDVÉG!

Jó volna lenni még picit
S még jobb nagyon jó 'vanni'
Míg tart szerelmi tét licit
Setteng a szív tűr döng a sors
Ouverture Don Giovanni

Úrként kódisnak menni el
Nem adni hadirendre
Ha már az Isten nem figyel
Lehúynyi véncigány-szemünk
Pihenj te adyendre

Lóéj pupilla konfliség
Hajtatnak át a Ringen
Aranymázakba vont klisék
Az bécsi szép Zsuzsanna és
Szent Hildegard von Bingen

Idők időkbe ölt idők
Csudás a cél ha rút is
Papol művészske bölcs ripők
Fáradt faust vágy közelg
Oly múltni-forma krúdys

Akarni lenni néma tán
Szeretni 'vanni' Szindbád
Cukormozartok évadán
Érezni csontig édesülsz –
Születni kéne inkább

Petőfi Barguzinban című szövegáradásában Parti Nagy Lajos is elmegy a nyelv(tan) legvégső határaiig, innen már „csak” a „Juhoa huluma jeniva”²⁸-típusú versalkotás következhet (vagy a szürrealizmus, netán a dadaizmus?). Ráadásul azzal is kockáztat (?) a költő, hogy néhány év múlva már alig lesz,

²⁸ WEÖRES Sándor *A képzelt városából* való sor

aki érzékelni fogja az orosz nyelvből átvett és eltorzított fordulatok groteszk hatását. Ám az is lehet, éppen ezt kalkulálja bele hapax legomenonjaiba, amikor a panyigai²⁹-típusú, jelentését vesztett, ám hangulatot mégis érzékeltetni képes szavak majdani örökérvényűségére játszik rá „antidilettá”-jában:

„Rógyina málya, múlatja ríván³⁰, bús abaposztó,
tépje a tigris rossz halinád szét, tépje a prosztó,
ágybanipárnád üsse a dárd' át, kardra, pirogra,
mind aki téged jobtvaju máma, az ég lerogyja!
Ám negyednapra csíhatjka ingó kedélye helyre,
s bicikli tolvá Lenin ulicán mén munkahelyre,
kis keszeg ember, konkrétan asszony, lejár a sírba,
itt nyugszok tíztől tizenöt háig vasárnap zárva.”

3. A nyomdafesték kihívása

Egy másik közös vonás a(z eredetihez képest való) tömörödés, a sejtlemesedés, az erősebb indulatok megfogalmazásának igénye, kifejezése, a versbeszéd átalakulásának egyértelmű jelzése a szóhasználat és a retorikai formák szintjén egyaránt. A „nyomdafesték-határ” próbálgatása Kocsis Klára elnémító döbbenetére („Kuss, cigány, / itt minden jól van”), Hizsnyai Zoltán rájátszására („Vond!... De mégse! [...] / Elernyed a bélhúr, lefittyen a vonó”) éppúgy jellemző, mint KAF (szintén) deleációkkal ékített versnyitány-zárlatára – a deleációt, vagyis a három pont használatát természetesen szintén Arany vezette be (nemritkán epikus!) erőteljes jelentésképző szövegelemként (*Az egri leány*, 2. rész; *Tetemre-hívás* stb.):

„EMBER ÉS POLGÁR LESZEK...”

Üzenet Csokonai Vitéz József Attilának³¹

De szeretnék polgár lenni!
Késsel, sőt: villában enni!
Mint a rossz pénz, járni-kelni...
Baszod!... Minek vegyek kuglert?
Míg magamat szopogatnám,

²⁹ A *Táncdal* kulcsszavának eredetéről lásd a 3. jegyzetet!

³⁰ E szó nyilvánvalóan Babitsot evokáló hapax legomenon (*Esti kérdés*).

³¹ Lásd még különösen: H. NAGY Péter, *A szöveghatárok feloldódása. Kovács András Ferenc: J. A. szonettje*, Új Holnap, 1997. Különszám = <http://www.uni-miskolc.hu/city/Olvaso/ujholnap/97kulonszam/nagy.html> (2006. 11. 19.)

Puvoárom mutogatnám,
Dicsekednék fűnek-fának,
Fűvel-fával, fűt-fát, s többet!
Erre gondolni kihívás,
S bárha merek, feszt bepörgök –
S mert nincs jó sok boldog dolog,
Azért inkább ember leszek.

Hasonlóképpen erősen alulstilizált hatást keltenek a József Attilára s Berzsenyire egyaránt alludáló Parti Nagy-szövegek:

ŐSZI HEDWIGEK (a hattyú és a szú)

(Részlet)

„Az ember végül, kövér vagy sovány,
pucája jégbe hűl vagy fönn lobog,
elő-nyereg a Szent-Mihály lován,
felejtés ellen szemfedőn a bog.
A hattyú, mely tán benne barcogott,
ki sem köhint a kormos szárny alól,
s mi rózsafényben hév tüzet fogott,
a szent poézis fészke már csak ól [...]”

(ártány és szerelem)

Ahol a hibbant titkok égnek,
száj arról úgyse' szólhatik,
minek kell nékem több elégnek,
mint ha a sertés jóllakik?
Setét likán a rongyos égnek
nem látok, csak az ólakig,
mivégre akkor szenevegnem,
mért tiszta alsó, tiszta rím?
A Hedwig-napi fellegekben
körülvesznek a disznaim,
Mondschein azt meg nem perzseli,
kőrmöm törött, szívem süket,
egy brandenburgi Berzsenyi,
vakargatom a szőrüket.

De nem idegen e szövegektől a számonkérés gesztusa sem – vegyítve a stilisztikai végletesség elemeivel: szarkazmussal, maró öngúnnyal.

Petri György

[ZÁRÓVERS]

Horgodra tűztél, uram.
Huszonhat éve
kunkorodok, tekergek
csábosan, mégsem
feszült ki a zsinór.
Nyilvánvaló,
hogy a folyódban nincs hal.
Ha mégis remélsz,
válassz más kukacot.
Szép volt
kiválasztottnak lenni.
De most már szeretnék
száritkozni, mászkálni a napon.

A próféta szerep petőfis-babitsos allúziója, majd elutasítása, a nem-vállalás kifejezett gesztusa sodorhatja ugyan a lét periferiájára a valóságos szerzőt, akkor is a hangsúlyozott kimondás jegyében születik a záró két sor. (A boldogságra való individuális igény bejelentése meglehetősen szokatlan a kor költészetében [ez utóbbi vers kötetben már 1971-ben megjelent] – még Pilinszkynél, Weöresnél is sokkal árnyaltabb, késleltetettebb, konnotáltabb, mint e Petri-szövegben – nem beszélve azokról, akiknek ilyenfajta igény megfogalmazása eszükbe sem jut ezekben az években-évtizedekben.)

Az öngúny már-már elviselhetetlen fokán szólal meg az *Én* című „antivers” – Petőfi szőlőszem-hasonlatát valamennyi eleméből kifordítva-kifosztva, minden rétegében depoetizálva:

Petri György

ÉN

Isten egy szem
rothadt szőlője, amit
az öregúr magának tartogatú
a zúzmarás kertben.³²

4. Hiány és profanitás

Általános retorikai jellemzője a vizsgált korpusznak a szövegszerveződés több szintjén kimutatható hiány, az elliptikus szerkezetek meghatározó jelenléte. A *Jugendstil*...-ben elsősorban a szintaktikában érzékeljük a hiányt (kontextuális és szituatív ellipszisek), illetve az első sorok infinitivusai és aszindetonjai bántják a fülünket, a [*Záróvers*]-ben inkább a szemantikában lesz jellemző a mély iróniával fogalmazott sorok profán „példázatosság”-a, amellyel a beszélő az egész kontextus – vagyis maga a lét – „elliptikus jelleg”-ére utalhat.

Hasonlóképpen általánosíthatónak véljük (például) a profanitás verstárggyá fogalmazását (akár kiemelten, címmé téve, persze erősen [ön]ironikus gesztussal: Parti Nagy Lajos: *Rókatárgy alkonyatban*), a szöveg erőteljes „prózásításá”-t, szándékos megfosztását szinte minden szokásos költői-költészeti kelléktől. Olykor, mint a Petri-szövegekben is, szinte csak a tördelés marad meg mint „versjellemző” – mert mint tudjuk, ugyebár, „vers az, ami nem ér ki a lap széléig”.

5. Alászállás a dilettantizmus regiszterébe

Végül, de korántsem utolsósorban „a dilettantizmus poetizálódása”-ként is aposztrofálhatjuk általánosíthatónak tűnő jellegzetességét eme reminiscenciákkal telített, evokáló, alludáló, parafrazáló költészetnek. A „kollektív tudat megalkotta” mitikus szerző, Tsúszó Sándor³³ vagy Parti Nagy klasszikus figurái, Dumpf Endre s *A dublini vegyszeres füzet szerzője*, Virágos Mihály, illetve Lázár René Sándor éppúgy rokona Vojtinának, Kappus úrnak és ifjabb Panyigai Sándornak, mint Sárbogárdi Jolánnak és Csokonai Lili-nak. A névvel ugyan nem mindig illetett, de a konnotációban egyértelműen azonosítható dilettáns beszélők Petri Györgytől – nemritkán a lírai én és a szerző azonosságvállalásával nyomatékosított szarkazmussal körülírva –, Orbán Ottó, Lackfi János, Hizsnay Zoltán, Kovács András Ferenc (lásd például a fentebb idézett verset!) „és még sokan mások” költészetében egyaránt megtalálhatók. Sőt, nemcsak megtalálhatók, hanem jelentős helyet-szerepet töltenek be, vagy épp küzdenek ki maguknak az egész oeuvre-ökben.

³³ „Tsúszó Sándor (1907–1941) – méltatlanul elfeledett felvidéki születésű irodalmár és művészeti mindenés, aki a korabeli európai szellemi irányzatokkal szinkronban fej-tette ki páratlanul gazdag és sokrétű tevékenységét. Életművének föltárását – mely csak a közelmúltban, a volt Iródiá-csoport kezdeményezésére indult meg – rendkívüli módon megnehezíti az általa használt számtalan ál-név. Ennek ellenére ma már nyilvánvaló, hogy életművével szinte felbecsülhetetlen (látens) hatást gyakorolt az utána következő (sőt az őt megelőző!) nemzedékekre, az európai művészet fejlődésére. Itt közölt verstördékére – mely minden bizonnyal elhallgatása előtti utolsó lírai műve – világszerte hányódó kéziratanyagában akadtam.” (HIZSNYAI Zoltán, *A stigma krátere* = <http://mek.oszk.hu/01500/01524/> [2007. 01. 02.]

Nem is tévedhetünk nagyot, ha azt mondjuk, hogy az itt következő szöveg kétségtelenül egyike Tsúszó Sándor halhatatlan remekeinek:³⁴

[Mikor a tyúkok...]

Mikor a tyúkok végre mind elültek,
és a bűgást már elnyelte a dúc,
s az égbolt gömbje a halovány kéket
olybá facsarta, mint a ribizlijuice –

több eb magammal vonítám a Jelent,
bízón, sunyin, nagyravágyón, árván,
s nem sejtettem még: egyszer, odalent
egy még nagyobb kivetettség vár rám.

Virradni készült. Pennás falkánk oszlott.
Sompolyogtunk már vackaink felé,
mikor megláttunk egy bős árnyalakat,
amint pofáját égre szegezé!

És nem tágított. Még meg sem is rebbent.
Igric jövelt. Dicsének hangja szállt.
Majd megvirradt. A sötétség ellebbent.
S a tyúkszar között súlyos ál dog állt.

[...]

Figyelemre méltó azonban, hogy a dilettantizmus beszédmódjának poetizál(ód)ása szintúgy az Arany János-hagyományra rimel vissza, mint a nyelvi hiba főntebb említett szerepe (lásd a Vojtina-témán kívül például a *Mindvégig* kvázi-dilettáns beszélőjét és az ő „fragmentum”-ait („És érzelem, az van”; „Mint tücsöké nyáron”) vagy *A tölgyek alatt II.* címmel írott opust, mely tipikusan egy, a dilettantizmussal – ti. egy darab valódi, élő dilettánszal

³⁴ „A Tsúszó-szöveg beengedése a Hízsniai-szövegek közé a legfigyelemreméltóbb párbeszédék egyikét eredményezi, melyet az ilyen típusú kötetek indukálnak: a két szövegvilág olyan közel csúszik egymáshoz, hogy a *Bárka és ladik* idejére ezek a szövegek szinte megkülönböztethetetlenekké válnak az autoritás szempontjából, sőt, szinte mintha fel is cserélődnének” = *Hízsniai Zoltán legszebb versei*, válogatta és a tanulmányt írta CSEHY Zoltán, Bratislava, AB ART, 2006 = <http://www.litera.hu/object.4b141809-fdde-49d7-b4a2-9bea96fc74d8.ivy> (2007. 01. 02.)

– folytatott „párbeszéd” terméke, s mint ilyen, olyan eleganciával oktatja ki a költőt támadó fűzfapoétát, hogy az észre sem veszi sem a leckéztetést, sem önnönmaga fogyatékoságait.

6. Az önmegértés felé

Petőfi *A helység kalapácsában*, Arany László a *Déliabok* hőisében hívta talán elsőként segítségül múltbeli költők helyi érték szerint már lekötött szavait az önmegértés dimenzióinak kitágításához. Nem sokkal későbbi időkben ezek a „megszólítás”-ok olykor egy-egy kiskorszak ízlését szinte meghatározó módon – vagy legalább egy-egy életműrészlet megszületése erejéig – átfogó jellegűvé váltak (a klasszikus modernség és a másodmodernség Pozsvai Györgyi bemutatja poétáira³⁵ gondolunk, majd a következő nagyobb irodalomtörténeti fázisban, a posztmodernséggel ismerkedő irodalomban a Kormos Istvánt, József Attilát³⁶ megidéző, önálló korpusszá szerveződő versekre utalunk, amikor egyfajta poétikai „szintézis”-ről is beszélünk); a kiteljesedett posztmodern kornak pedig immár mindent átfogó nyelviségében és ugyanakkori fragmentáltságában is formát öltöttek. – S amikor tegnap és ma testet adtak a gondolatnak, egyben olyan fajta temporalitást építettek elődeiknek szavai köré, amely által közelebb juthattak önmaguk megismeréséhez.

Amiképpen a már megidézett Hizsnyai Zoltán fogalmaz egy, nemcsak költők és olvasók, hanem az „irodalmárság” szakmáját művelők számára is megfontolandó tanulságokat tartalmazó, evokáló-alludáló, s persze erősen ironizáló versében (*A csattanó*):

„most jön a csattanó ady endre
meglepetés ady endre egy elfelejtett
meg nem jelentetett írása ady endre
ady endre ady endre ady endre
írja ady endre ady endrének egy
kifelejtett műve egy kihagyott

³⁵ Vö. POZSVAI Györgyi, i. m.: Arany János és Arany László, Thaly Kálmán, Wohl Janka, Kozma Andor, Zempléni Árpád, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes és mások. – Úgy látszik, az intertextuális szövegeképítés „divat”-jának ciklikussága nagyjából megfelel a közgazdaság-tudományból közismertté vált „nagy Kondratyev-ciklus”-ok 60-70 évenkénti ismétlődési periódusainak...

³⁶ Lásd például az alábbi tematikus antológiákat: *Az örvénylő-szívű vándor. Verseik Kormos Istvánról*, vál., szerk. utószó Z. SZABÓ László, Győr, Radnóti Emlékbizottság és Irodalmi Társaság, 1985; *Már nem sajnóg. József Attila legszebb öregkori versei*, összeáll. ZELKI János, Bp., Balassi-Cserépfalvi, 1994. – A „megszólítás” típusú alakzatok poetológiai jelentőségének újraformál(ód)ásáról lásd: *Alakzatváltások...*, különösen: 22.

ady-mű ady endre-mű egy megkopatlan
 ady-ereklye ady-ereklye ady-endreklye
 egy kolosszális ady-glossza ady-glossza
 azt mondja ady endre ebben a glosszikus
 sorscsapásában csak röviden amúgy
 kiragadva idézem: »...mert...«
 a folytatás sem rosszabb
 egy csecsemőkori józsef attila-tanulmány
 amit még a bába mentett meg
 a már akkor túl kritikus bébitől
 ez a helyszűke miatt a lényegre szorítókozó
 józsef attila-szó így szól:
 »...akkor...« ahá józsef attila ahááá
 józsef attila írta józsef attila írta
 [...]”

TOVÁBBI, A LÁBJEGYZETEKBE NEM EMLÍTETT IRODALOM

- BORBÉLY Szilárd, *Kádáriában éltem én is! Az ÉS könyve júniusban – Parti Nagy Lajos: Grafítész. Versek, Élet és Irodalom*, 2003/25, 25.
- GENETTE, Gérard, *Metalepszis. Az alakzattól a fikcióig*, Pozsony, Kalligram, 2006
- KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A különbözőség megértése, avagy olaszhatók-e az irodalom kulturális kódjai?* = BEDNANICS Gábor, KÉKESI Zoltán, KULCSÁR SZABÓ Ernő szerk., *Identitás és kulturális idegenség*, Bp., Osiris, 2003, 31–55 (Osiris könyvtár).
- LOTMAN, Jurij, *Kultúra és intellektus*, ford., szerk., előszó SZITÁR Katalin, Bp., Argumentum, 2002 (Diszkurzívák).
- MÁTHÉ Dénes, *A költői kép szemiotikai és irányzati vizsgálata a két világháború közötti magyar költészetben*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2005 (Erdélyi Tudományos Füzetek).
- MOLNÁR Gábor Tamás, *Világirodalom a modernség után. A kortárs elbeszélő irodalom oktatásához és értelmezéséhez*, Hatágú Síp Alapítvány, Bp., 2005
- NÉMETH Zoltán, *A nyelv mint gyúrható anyag (Parti Nagy-batások és -továbbírások a kortárs irodalomban)*, Alföld, 2006/9, 80–85.
- NÉMETH Zoltán, *Parti Nagy Lajos*, Pozsony, Kalligram, 2006
- Pillanatkép a hazai irodalomtudományról*, szerk. KENYERES Zoltán, GINTLI Tibor, Bp., Anonymus, 2002
- SIRATÓ Ildikó, *Szabályos szabálytalanság. A grammatikai hibák kontextuális jelentéséről. A nyelvtani szabályok áthágásának szabályszerűségei a nyelvi praxisban. A nyelvi játék lehetőségei és módjai a finnugor nyelvekben/a magyar nyelvben* (előadás-szöveg; kézirat, megjelenés előtt)
- SZITÁR Katalin, *A szótól a hangig és a betűig. Kosztolányi Dezső: Fánika = A szó élete – Tanulmányok a hatvanéves Kovács Árpád tiszteletére*, szerk. SZITÁR Katalin, Budapest, Argumentum, 2004